

MILICA ŽUŽIĆ

Ivana Mažuranića 24, HR – 51500 Krk

ŠEST ŠESTINA MANIRIZMA

Namjeru stilističke analize natpisa u kamenu na području grada Krka, započinjemo tekstem sa zdenca glavnoga trga. Stilističkoj će se analizi podvrgnuti svi natpisi, neovisno o jeziku i pismu kojima su napisani. Pretpostavljamo da će upravo putem lingvostilističke analize ovih natpisa biti moguće razumjeti način života u tome gradu, odnose među ljudima, političke i vjerske prilike u određenim periodima prošlosti. Tu mogućnost pretpostavljamo upravo zato što vjerujemo u činjenicu da lingvistički aspekt, toliko imanentan čovjeku, uvijek dijalektički motri na ljudsko biće, što znači da upravo lingvostilistička analiza može razotkriti ljudsku misao, a putem nje i ljudska djela.

KLJUČNE RIJEČI: *gomilanje, hiperbaton, Krk, manirizam, perifraza, shema sumacije, skriveni epigram, zdenac*

UVOD

Namjeru da natpise u kamenu na području grada Krka čitam s aspekta stilistike, započinjem prikazom teksta s kruništa zdenca na glavnome gradskom trgu, Veloj placi. Analizirat će se svi znani natpisi, neovisno o jeziku i pismu kojima su zabilježeni. Nastojat ću dati što vjerniji prijevod, gdje to bude bilo potrebno jer će, kada god struka nametne tu potrebu, usporedno biti promatrani izvornik i prijevod.

Ovaj naum započinjem s vjerom da ću upravo putem jezika kao medija, kao sredstva, moći rasvijetliti život u gradu, međuljudske odnose, statuse pojedinaca, političke, a to znači i crkvene okolnosti pojedinih perioda, ukratko kucanje života samog, za kojeg, makar i unaprijed, makar i hipotetski, vjerujem da heraklitovski teče i da obnavlja uvijek isto s pomacima u nijansama. Moći ću to uraditi, vjerujem, stoga što rabim upravo onaj medij, a rečeno je, to je jezik, koji nepogrešivo u svojoj dvojnosti sažimlje čovjeka, a to znači, otkriva njegovu misao, pa onda tumači i njegov rad.

Govorim o motrenju znanih mi natpisa u Gradu. Znano, dakako, ne isključuje nepoznato: bi li bilo sretnijih od mene kada bi ova šetnja poznatim gradom otkrila nove tekstove?!

NATPIS

Izvorni tekst

NOI VEGLESANI PER SEGNO DEL NOSTRO GRATO ANIMO
 AL CLARISSIMO SIGNOR ANGELO GRADONIGO PROVEDITOR
 PADRE E CONSERVATORE DI QUESTA CITA' ED ISOLA COME
 QUELLO CHE CON LA INCOMPARABILE SUA PRUDENZA SEDATE
 LE DISCORDIE NOSTRE REPRESSA L' AUDACIA DEGLI EUSCOCHI
 E FRENATO L' ARDIRE DI CHI HAVEVA GIURATO DI PORRE IL GIOGO
 A VEGLIA CI HA RIDOTTI A PERPETUA TRANQUILLITA' E PACE
 E SECURTA' ESSENDO GIUSTO CLEMENTE ET
 INNOCENTTISSIMO IN TUTE LE SUE ATTIONI ET HAVENDO
 A COMMODO E BENEFICIO COMMUNE ORNATA LA PIAZZA
 E FATTAVI QUESTA CISTERNA DI MIRABILE OPERA NON
 POTENDO HONORARLO COME CONVIENE A SUI MERITI
 HABBIAMO FARIO FARE IN MARMO A SUA PERPETUA GLORIA ET
 A NOSTRA MEMORIA QUESTA PICCOLA ISCRITTIONE

Prijevod

MI KRČANI KAO ZNAK ZAHVALNOSTI NAŠIH DUŠA
 PREMA PRESVIJETLOM GOSPODINU ANGELO GRADONIGU
 NAMJESNKU
 OCU I ČUVARU OVOGA GRADA I OTOKA
 ONOMU KOJI JE NEUSPOREDIVOM SVOJOM MUDROŠĆU UMIRIO
 NESLOGE NAŠE SUZBIO SMIONOST USKOKA
 I ZAUSTAVIO SMJELOST ONIH KOJI SU SE ZAKLELI DA ĆE BACITI
 JARAM
 NA KRK I SVEO NAS NA VJEČNI SPOKOJ I MIR
 I SIGURNOST BIVAJUĆI PRAVEDAN MILOSTIV I
 NAJNEVINIJI U SVIM SVOJIM POTHVATIMA I
 ZA UGODU I DOBROBIT OPĆINE URESIO TRG
 POSTAVIVŠI OVAJ ZDENAC ČAROBNE IZRADE NE
 MOGAVŠI MU UZVRATITI KAKO BI BILO U SKLADU S NJEGOVIM
 ZASLUGAMA
 DALI SMO ISKLESATI U MRAMORU NA NJEGOVU VJEČNU SLAVU I
 NA NAŠ SPOMEN OVAJ SKROMNI NATPIS

PROSTOR I VRIJEME NATPISA

Godina je 1489. Dakle, vladavina Presjajne na istočnoj obali Jadrana. U ime sv. Marka u Krku je namješten Vinciguerra. Pamti ga se po reformama po kojima je, uz ostalo, dao sagraditi javni zdenac u središtu grada.¹ Vinciguerra je opisao kakav mora biti: htio je da to bude platforma s grlicem ograđena ukrašenim zidom. Oko nje su se trebala zasaditi stabla. Zdenac je sagrađen 1557. godine. No, je li bio uređen točno kako je Vinciguerra zamislio, danas nije moguće ustvrditi. Do nakon prvoga svjetskog rata bio je s tri strane ograđen zidom dvorišta tadašnjeg zatvora. Zid je bio obložen sa šest kamenih ploča, urešenih frizovima, reljefima. (Bolonić i Rokov, 1977: 262). Kada je nakon prvoga svjetskog rata podignuta zgrada tzv. *stare pošte*, ovih je šest ploča postavljeno na pročelje te zgrade gdje su se nalazile do 1998. godine, kada je zdenac postavljen na trgu (Veloj placi), a ploče su počele činiti njegovo krunište. Krčko poligonalno krunište u svemu slijedi karakteristike kulturnog centra Venecije. Jest da je središte funkcija zdenca, ali nije manje bitan niti završni ures ovakve javne investicije. Ipak, najnovija istraživanja opovrgnut će ovakvu funkciju ploča: "Između ostalog utvrđeno je, usprkos drugačijim tumačenjima u literaturi (I. Žic Rokov, A. M. Fiorentin) da šest ploča reljefa iz podstoja pročelja tzv. stare pošte nisu dijelovi ograde ili ogradnog zida uokolo postojećeg okruglog kruništa cisterne, već da su oni izvorno činili stranice drugog kruništa cisterne" (Bradanović, 1997: 1). A natpis će posredno otkriti i nešto prozaičnije motive ovakvih skupih ulaganja na istočnoj obali Jadrana: govorimo o opasnosti od uskoka zbog koje se grad trebao osigurati većim zalihama vode u slučaju opsade. "Usporedbe radi, u Zadru se u ovo vrijeme grade velike vodospreme, Pet bunara i Tri bunara: bila je to priprava za mogući turski izazov. Usporedba Zadra s Krkom funkcionira i urbanistički jer se i zadarske vodospreme postavljaju na suprotnim krajevima grada, uz najvažnije dijelove obrambenog pasa bedema: kopneni bastion i kaštel na rtu (u Krku uz Velu kulu i Kaštel, gdje bi se sadašnje obličje cisterne do Kaštela moglo tumačiti naknadnom zamašnom rekonstrukcijom). Tipološki se mogu navesti i brojni usporedni primjeri venecijanskih poligonalnih cisterni poput onih na Campo dei Gesuiti, Campo s. Giuseppe, Campo s. Agnese, Campo s. Maurizio..." (Bradanović, 1997: 8). Od 1557. godine (A to je upravo godina izgradnje ovoga zdenca!) do godine 1617. uskoci i Venecija gotovo su neprestano u ratu. Tvrdi se da su uskoci tijekom posljednjih trideset godina ovog sukoba učinili Veneciji oko 20 milijuna dukata štete. Međutim, nisu uskoci napadali mletačke lađe i mletačko područje samo radi obrane i radi osvete što su se Mlečani često udruživali s Turcima, već i radi borbe za vlastiti opstanak: bili su loše plaćeni ratnici. Ne treba zaboraviti niti činjenicu da se tijekom sukoba s Turcima Venecija mirila s uskocima i rabila ih kao vojsku protiv Turaka. (Bolonić i Rokov, 1977: 63).

¹ Poligonalna kruništa cisterni (šesterostrana ili osmerostrana) kao i cilindrična, sastavljena od više ploča, karakteristična su pojava renesansne Venecije od druge polovice 15. stoljeća do polovice 16. stoljeća, a kao prežetak i kasnije. Poligonalna kruništa vodosprema su u Veneciji također označila urbanistički bitan iskorak iz privatnih kortila na javne površine, prvenstveno gradske trgove. Samo su vrhunski graditelji udruženi u zasebnom cehu izvodili složene konstrukcije velikih javnih vodosprema dok su njihova višestruka kruništa ukrašavale rutinirane klesarske radionice. Upravo u vrijeme nastanka krčkog kruništa, u Mlecima se počinje uvoditi novi tip maniristički nabujale i hipertrofirane profilacije pred kojim postupno mora ustuknuti svaki narativni renesansni tip (Bradanović, 1997:7).

Dakle, kada govorimo o prostoru natpisa, smješteni smo na ovovremenom i onovremenom glavnom gradskom trgu. Kada mislimo o vremenu natpisa, zaustavljamo se na 1557. godinu, neposrednu vlast Venecije u gradu Krku, sam početak sukoba Venecije s uskocima. No još bitnije glede vremena natpisa, a to će biti upravo središte interesa lingvostilističke raščlambe natpisa, u drugoj smo polovici 16. stoljeća. Manirizam traje!

KONTEKST MANIRIZMA

Već u Rafaelovu kasnom razdoblju povjesničari umjetnosti našli su zametke onog što će nazvati manirizmom, tumačeći ga kao razdoblje izobličavanja klasike. No uzevši šire, i uzevši široko, baš tako shvaćen kao izobličavanje klasike, **manirizam** je **konstanta** evropske književnosti, on je komplementarna pojava klasici svih epoha! (Curtius, 1998: 291).

Uzmimo sada, za početak, samo šturo i općenito, manirizam je u književnosti (ona je umjetnost riječi, a u središtu ovoga rada jest jezik, jest stil!) oznaka za književni barok koji se odlikuje protuklasičnom uporabom baštinjenih oblika i figura sa što više ukrasa, dosjetljivosti, bogate metafore. I baš će E. R. Curtius nalaziti korijene manirizma u antici i srednjovjekovlju (!), a najtipičnije primjere u književnosti španjolskog *siglo de oro*, u talijanskom *marinizmu*, pjesništvu *engleskih metafizičara*, ali i u modernoj hermetičkoj i eksperimentalnoj književnosti S. Mallarmeja i J. Joycea. (Curtius, 1998: 291-321).

Poznato je da jednoličnost nakon nekog vremena rezultira zamorom. Kao da se novo (nakon neizbježnog ismijavanja, odbacivanja zbog straha od nepoznatog) konačno prihvati, ustali, raste, no nakon toga počinje silaziti, doživi dekadenciju od zasićenja istim. Tako, što je nakon savršenstva renesanse moglo biti zanimljivo? To je moglo biti jedino zapanjujuće, neočekivano, nečuvano! To su mogli biti samo sofisticirani eksperimenti. "U likovnim umjetnostima (Parmigianino, Bronzino, Tintoretto, El Greco, Holbein mlađi, Hilliard, Bruegel, Callot, Goujon, Giambologna, Cellini...) manirizam će biti obilježen kao odstupanje od harmonične uravnoteženosti renesansne kompozicije; patosom, nemirom; jakim kontrastom tame i svjetla; ekstatičnim izrazima lica; neodređenim, tek nagovještenim miljeom u kojem su likovi smješteni" (Gombrich, 1999: 361-387). Manirizam lišava Lijepo kriterija mjere, reda, proporcija i nije stoga čudo da je tek u moderno doba naišao na puno razumijevanje i vrednovanje. Klasičnoj ljepoti renesanse manirizam će suprotstaviti produhovljenost koja, da bi umakla praznini, ide prema fantastičnom. Likovi se kreću unutar iracionalnog prostora i puštaju da izroni onirična ili, suvremenim riječima rečeno, nadrealistična dimenzija. Ljepota se u manirizmu izražava kroz iznenađenje, neočekivanost, dosjetku. Ona izražava jedva prikriveni duševni razdor. Maniristička Ljepota je profinjena, obrazovana i kozmopolitiska, kakva je i aristokracija koja ju cijeni i koja naručuje njena djela. (Eco, 2004: 218-233).

Odakle ta maniristička potraga za novim? Razvoj znanosti (fizike, astronomije...) zadali su snažan udarac humanističkom egu: uviđa se da čovjek nije središte svijeta! Ta spoznaja rađa strah. Događaju se političke krize, događa se reformacija... Čovjek nije stvoritelj svijeta, niti njegov gospodar. I upravo je taj veliki uzlet znanja

proizveo krizu znanja. Amblem manirizma zasigurno je iznimno Dürerovo djelo *Melankolija I*: maniristički čovjek istražuje knjige i knjižnice te melankolično odlaže oružje na pod ili ga drži u ruci, ali ga ne rabi! (Eco, 2004: 226 i 227). To **dvostruko** pripisivanje uloga stvara melankoličnu Ljepotu koja privlači, kao u vrtlogu, prethodna obilježja duhovnog nemira renesanse i uspostavlja se kao polazište baroknog čovjeka. **Agudeza, witt, concetto, manirizam** kombinacija oštroumlja, precizne mašte, iznenađujućeg učinka. Zahtjeva se hitar, dovitljiv, kreativan um koji upravo zahvaljujući lakoći i domišljatosti umije vidjeti spone koje su običnom oku nevidljive. (Eco, 1998: 313-315).

Čemu ovaj maniristički ekskurs, kako ga opravdati, kako ga dovesti u vezu s lingvistiličkom analizom teksta koju smo predstavili kao težište ovoga rada? Tekst, natpis, dio je cjeline. Uklesan je na jednu od šest stranica zdenca, predstavljajući šestinu cjelovitog ureda – reljefa. Likovnost, dakle, u pet šestina na ovome zdencu, prevladava. I ta likovnost otkriva način manirizma: primjerice u reljefu koji prikazuje krilatog lava sv. Marka: krilati lav prikazan je uobičajeno, visokim reljefom u heraldički ispravnom kročecem (andante) stavu prema lijevo. Stražnje lavlje šape počivaju na nizu valovitih trakastih izbočenja – stiliziranom prikazu vodene površine – što predstavlja vlast Presjajne nad morem. Lavova prednja šapa stoji na tlu koje je predočeno čupercima trave – simbol mletačke vlasti na kopnu. Desna šapa pridržava otvorenu knjigu evanđelja. Lavlje šape sračunato su hipertrofirane u odnosu na tijelo. Glava bez aureole maniristički nestašno "probija" zadani okvir središnjeg polja ploče. (Bradanić, 1997: 5). Upravo u vrijeme nastanka krčkog kruništa u Veneciji se počinje uvoditi novi tip snažne tektonike, maniristički nabujale i hipertrofirane profilacije pred kojom postupno mora ustuknuti narativni renesansni tip. Kvaliteta krčkih reljefa upućuje na rutiniranu, specijaliziranu radionicu iz centra, dakle iz Venecije. Takva radionica ovo krunište izvodi na poziv providura iz jedne od najuglednijih mletačkih obitelji. No, specifičnost i vrijednost krčkog primjera ogleda se u tome što su gotovo sve venecijanske javne cisterne padom Republike doživjele sustavno oštećivanje državnih simbola krilatih lavova, a krčka nije! Radi usporedbe: s grlića jedne druge cisterne u Krku također je otučen krilati lav sv. Marka, tako da mu se danas nazire samo rep. Dakle, ako se u pet šestina jedne cjeline ogledava način manirizma, očekujemo da će i šesta, ona verbalna šestina, progovoriti na isti način.

JEZIK MANIRIZMA U TEKSTU NATPISA SA ZDENCA

Jedan klasik će ono što želi reći kazati u prirodnom obliku. Moguće će, prema prokušanoj retorskoj tradiciji svoj govor "ukrasiti". U manirističkim se epohama, ne zaboravimo da E. R. Curtius o manirizmu govori kao o konstanti europske književnosti i kao o komplementarnoj pojavi klasici svih epoha, stoga ovdje plural, *ornatus* gomila u izboru i smislu. Iz toga je vidljivo da je početak manirizma zametnut u retorici; on buja i u kasnoj antici i u srednjovjekovlju! Marcijan Kapel, uvodi Retoriku u društvo bogova i opisuje djelovanje njezina govora: "A dok ona govori, kakva li izraza lica, kakvih li zvukova glasa, kakve li uzvišenosti i otmjenosti zbora! I višnjim bogovima bijaše vrijedno truda slušati nadarenost tolike invencije, tok govora toliko plodnog izobilja, blago tako prijemljiva pamćenja i sjećanja. Kakva li

reda u rasporedu, kakve li pristale modulacije izgovora, kakvih li gesta u pokretu, kakve li dubine u zamisli!" (*Dick.*, 212: 8 i dalje).

Manirist ne želi misli iskazivati "obično" nego neobično. On daje prednost umjetničkom i umjetnom pred prirodnim: želi iznenaditi, začuditi, zasljepiti. Da se misli izraze prirodno, postoji tek jedan način, ali tisuće je načina da se izraze neprirodno.

E. R. Curtius će kronološki slijediti glavne vrste formalnog manirizma: početak će sa šestim stoljećem prije naše ere! Dakle odijeliti manirizam 16./17. stoljeća od njegove nekoliko tisuća godina stare pretpovijesti, pokazujući ga, suprotno svim povijesnim dokazima, kao spontani proizvod (španjolskog ili njemačkog) baroka, može samo neznaštvo i pseudopovijesnoumjetnički sistem prisile. Obično tu jedno pojačava drugo. (Curtius, 1998: 311). Manirizam se može pripisati jezičnom obliku (formi) ili misaonom sadržaju. U doba cvata, povezuje on oboje. Kako je ovdje već bilo naznačeno, Curtius prepliće retoriku i manirizam. (Curtius, 1998: 293-301). Slijedeći tijek kojeg on predlaže, mi smo u natpisu koji se ovdje tumači, našli sljedeće:

HIPERBATON

Govorimo o slobodnijem poretku riječi, dakle, ono što bi gramatički trebalo poći zajedno, biva rastavljeno umetanjem riječi. Curtius nalazi hiperbaton kod Cicerona, Plinija mlađeg. Navodi da je Izidor Seviljski odvrtao od predugih hiperbatona *jer otežavaju razumijevanje rečenice*. Ali se Beda znao pohvalno izraziti o hiperbatonu kojeg naziva *ex omni parte confusum* (sa svih strana ispremiješanim). Curtius će hiperbaton naći i kod klasicista Garcilasa: *...pomoću ruku vulkanovih vještih...* (Curtius, 1998: 293-301).

U našem ćemo natpisu hiperbaton pronaći dvaput:

- a) *...neusporedivom svojom mudrošću ... (...incomparabile sua prudentia ...)*
- b) *... nesloge naše ... (...le discordie nostre...)*

Hiperbaton se lijepo može zamijetiti i u izvorniku pa je tako i preveden. *Neusporediva njegova mudrost* dio je perifraze, opisa samoga namjesnika Gradoniga. *Nesloge naše* dio su skromnosti u opisu onih koji su natpis dali uklesati, dakle, Krčana samih.

Nesumnjivo je da je ovdje hiperbaton pojačao značenje: i mudrost Gradonigovu kojoj nema ravne, ali i posramljenost radi nesloga koje se toj neusporedivoj mudrosti kontrastiraju.

OPISIVANJE, PERIFRAZA

Curtius će od Kvintilijana preuzeti razliku među dvjema primjenama perifraze: eufemističku (za čuvanje razine pristojnosti) i dekorativnu (dodajući da se taj ukras lako može pretvoriti u manu) uporabu perifraze Curtius će ovdje pratiti od Vergilija do Dantea. U našem tekstu nalazimo četiri perifraze, rekli bismo, sve pripadaju onim dekorativnim:

- a) Komu se obraća natpis? Gradonigu, *onomu koji je neusporedivom svojom mudrošću umirio nesloge naše suzbio smionost uskoka* (quello che con la incomparabile sua prudenza sedate le discordie nostre represa l'audacia degli euscochi)
- b) Tko su uskoci? *Oni koji su se zakleli da će baciti jaram na Krk* (chi aveva hiurato di porre il giogo a Veglia)
- c) *Baciti jaram* može se čitati kao fraza u perifrazi, u svakom slučaju opisni izraz za "okupirati, zarobiti, zauzeti, pokoriti" i sl.
- d) Kako Krčani ne mogu uzvratiti Gradonigu? *Onako kako bi bilo u skladu s njegovim zaslugama* (esendo giusto in tutte le sue attioni)

Lako se zaključuje da su i ove perifraze (kao i prije hiperbatoni) u funkciji uzvisivanja, slavljenja Gradoniga i stvaranja svijesti o nedostojnosti Krčana. Na neki način, u funkciji su naglašavanja učinka kontrasta. Slavljenju Gradoniga pridonosi i perifraza o uskocima u kojoj se potencira njihova odlučnost, čvrsti naum da pokore grad, pa ga njegova uspješna obrana grada pred takvim goropadnicima uzdiže do junaka.

ANNOMINATIO

Kao primjer za *annominatio*: gomilanje različitih oblika iste riječi, njenih izvoda ili gomilanje jednakozvučnih ili suzvučnih riječi, Curtius će, među ostalima, navesti Vergilija: *besputno busenje ječi ptičjim pjevanjem zvučnim* (Iz *Ratarskih pjesama*, II, 328).

U našem tekstu nalazimo jednu mogućnost za *annominatio* u smislu uzastopnog navođenja oblika riječi:

...suzbio smionost uskoka i zaustavio smjelost onih koji su se zakleli da će baciti jaram

u izvorniku:

... represa l' *audacia* degli euscochi e frenato l' *ardire* di chi haveva giurato di porre il giogo

Audacia će biti opisana kao *coraggio intrepido, ma irriflessivo*. (Miot, 1986: 23). Dakle, hrabrost neustrašiva, odvažna, ali nepromišljena (srljajuća). *Ardire* će biti opisan kao *audace coraggio*. (Miot, 1986: 23). Dakle, to je hrabrost kojoj se pripisuju upravo svojstva *audacie*. Očito, riječ je o različitim oblicima iste riječi.

FORMALNI MANIRIZMI

Sada treba progovoriti o *ornatus*, čega smo se do sada samo uvodno dotakli, bez da smo analizirali. Već je i jedno čitanje natpisa (izvornika ili prijevoda) dovoljno za stjecanje dojma uzvišena tona, svečanosti, ali i nakićenosti. Čini nam se da je ovo dobro mjesto za navođenje E. Tesaura (*Il canocchiale aristotelico*, str. 112) kojeg nalazimo kod E. Grassija: "Kod racionalnog govora čovjek osjeća zasićenost, tako da duboke i poučne misli ljudi slušaju zijevajući i pospano, ako ih oštromnost i

originalnost stila, koja potiče njihov *ingenium*, ne održi budnima" (Grassi, 1981: 81). Dotičemo se sada središnjih atribucija manirizma, dotičemo se oštroumlja, o čemu će E. R. Curtius reći: "Ni jedan poetski oblik ne daje toliku prednost igri s izoštrešenim, neočekivanim mislima kao epigram, koji je nakon što se odmaknuo od svog prvotnog određenja (natpis za mrtve) postao posuda duhovite i smislom bogate misli. Epigramatska misaona igra izrodila se u manirističku pomamu za poetama označivši manirizam kao *stil poente*. Riječ *pointe* (oštrica), francuski je ekvivalent za zaošrenu dikciju koju su Rimljani nazivali *acutus*. Za ovaj oštroumni ili *dovitljivi* način izražavanja nanizat će se srodni pojmovi *agudeza*, *ingenio*, *concepto*..." (Curtius, 1998: 312-314).

Za stilističku analizu našeg natpisa jako važnim smatramo ono što je Boileau izrekao o manirizmu kao stilu poente i zato ovdje donosimo ulomak iz *Art poetique*, II, 105 i dalje:

Nekoć našim piscima neznane poente
preuzeše iz Italije naši sad poete.
Prostaštvo, zabilježeno krivim čarom,
Pohrli novoj draži cijelim svojim žarom.
Javna sklonost smjeli potače još im glas,
Nasrtljiv njihov broj prekri sav Parnas.
Madrigal bje, prvo, prevladan njim;
I ponosni sonet obuzet sam bje tim;
Tragedija od toga stvori sebi slast;
Elegija uresi bolno ćudljiv rast;
Na sceni heroj brižno ističe taj trik,
Bez njega ni uzdahnut ne zna ljubavnik...
Prihvatila ga proza, isto kao stih;
U sudnici advokat svoj stil njim nadopuni,
Za katedrom učenjaka evanđelje njim kruni.

Što želimo reći i zašto donosimo ovaj ulomak? Smatramo ga prevažnim! Naime, natpis koji ovdje promatramo ne pripada književnosti, a mi na njega, analizirajući ga s aspekta stilistike, primjenjujemo upravo književnoumjetnički instrumentarij. Ali, u razdoblju smo manirizma (jednog od manirizama) i, kako nam svjedoči ulomak koji smo citirali, ovakav je način izražavanja iz književnosti, očito, prenesen u svaku komunikaciju riječima. To nas hrabri u čitanju našega natpisa alatom kojeg smo odlučili primijeniti. Nastavit ćemo zato s traženjem formalnih manirizmama, kako ih Curtius nazivlje, u našem natpisu.

ASINDETSKO ISPUNJAVANJE TEKSTA

Govorit ćemo sada o gomilanju riječi. Rijetke su imenice u našem natpisu (izbrojili smo ih četiri!) koje nisu urešene pridjevom, a brojne su imenice u službi apozicije ili genitivnog atributa, dakle opet, ako se tako smijemo izraziti, svojevrsni su pridjevi, ili preciznije, u njihovoj su službi:

duše su *naše* (nostro) i *zahvalne* (grato); gospodin je *presvijetao* (clarissimo); on je *namjesnik* (proveditor), *otac* (padre) i *čuvar* (conservatore); grad je *ovaj* (questa); otok je *ovaj* (questa); mudrost je *neusporediva* (incomparabile) i *njegova* (sua); nesloge su *naše* (nostre); hrabrost je *uskočka* (degli euschochi); smjelost je *onih koji su se zakleli...* (di chi aveva giurato); mir, spokoj i sigurnost su *vječni* (perpetua); Gradonigo je *pravedan* (giusto), *milostiv* (clemente) i *najneviniji* (innocentissimo); pothvati su *svi* (tutte) i *njegovi* (sue); ugoda i dobrobit su *općinski* (commune); zdenac je *ovaj* (questa); izrada je *čarobna* (di mirabile opera); zasluge su *njegove* (sui); slava je *njegova* (sua) i *vječna* (perpetua); spomen je *naš* (nostro); natpis je *ovaj* (questa) i *skroman* (piccola).

Natpis je doista zasićen atribucijama. Slično, kao što smo zamijetili kod perifraza, i atribucije su u službi stvaranja još veće opreke između njega – Gradoniga i nas – Krčana. Pustit ćemo ih još ovdje da ostanu shvaćene kao izraz stila, a u sljedećem ćemo ih ulomku, nadamo se, ponovno putem stila koji će otkriti samu bit manirizma: oštroumlje, *agudezu*, *ingenio*, napose manirističku oštricu epigrama, dovesti i u funkciju tumača širega povijesnog konteksta boravka Presjajne u Krku.

HEMA SUMACIJE

Riječ je o načinu koji, u pjesništvu, iz strofe u strofu preuzima novi motiv, a u posljednjoj strofi rekapitulira sve prethodne motive. Curtius će navesti primjer ulomka iz *Život je san*, Calderona de la Barce, a čini se da svojevrsnu shemu sumacije nalazimo i u našem natpisu. Pokušajmo:

1. redak: Krčani zahvalnih duša (noi Veglesani per segno del nostro grato animmo)
2. redak: Gradonigo presvijetao, gospodin, namjesnik (clarissimo signor proveditor)
3. redak: Gradonigo otac, čuvar grada i otoka (padre e conservatore di questa città et isola)
4. redak: Gradonigo njegova mudrost je neusporediva (la incomparabile sua prudenza)
5. redak: Gradonigo on miri nesloge, suzbija smionost uskoka (seda le discordie nostre repressa l'audacia degli euscochi)
6. redak: Gradonigo zaustavlja smjelost onih koji bi ujarmili Krk (è frenato l'ardire di chi haveva giurato di porre il giogo a Veglia)
7. redak: Gradonigo priskrbljuje vječni spokoj, mir i sigurnost (ci ha ridotti a perpetua tranquillità e pace e securtà)
8. redak: Gradonigo pravedan, milostiv (essendo giusto, clemente)
9. redak: Gradonigo najneviniji u pothvatima (innocentissimo in tutte le sue attioni)
10. redak: Gradonigo resi trg za ugodu i dobrobit općine (havendo a commodo e beneficio commune ornata la piazza)

11. redak: Gradonigo postavlja zdenac čarobne izrade (e fattavi questa cisterna di mirabile opera)
12. redak: Gradonigo njegove su zasluge takve da mu se ne može uzvratiti (non potendo honorarlo come conviene a sui meriti)
13. redak: Gradonigo za njegovu vječnu slavu kleše se u mramoru (habbiamo fario fare in marmo a sua perpetua gloria)
14. redak. Krčani za naš spomen (a nostra memoria)

Što nalazimo? Gradonigo, namjesnik Presjajne, u natpisu "obgrljen" je Krčanima. Pročitajmo susljedno prvi i zadnji redak: *Mi, Krčani, kao znak zahvalnosti naših duša, za naš spomen, ovaj skromni natpis*. Kome su zapravo Krčani posvetili cijeli natpis, ali i zdenac koji je, kako povijesni dokumenti svjedoče, izgrađen i urešen njihovim novcem, iako će svi ostali retci natpisa, preostali tekst dakle, veličati Gradoniga na svaki način? Kako smo vidjeli, neće izostati naglašavanje opreka između njegovih vrlina i nedoraslosti Krčana. Tekst je strpljivo i mudro vođen prema poenti! Oštroumlje? *Agudeza, concetto, witt*? Epigramatska igra s izoštrim, neočekivanim mislima? Manirizam kao stil poente? Manirizam? A što drugo! Na isti način kojim progovara iz preostalih pet šestina likovnošću, manirizam ovdje progovara riječju.

SKRIVENI EPIGRAM

I još nešto. Bilo nam je iznimno zanimljivo čitanje pa prevođenje i razmišljanje o ovom izrazu:

7. redak: *ci ha ridotti a perpetua tranquillita' e pace*

U središtu interesa jest glagol *ridurre*: "smanjivati, snižavati, reducirati". Isprva, pokušali smo odmaknuti se od doslovnog prevođenja i prevesti kao *priskrbio nam vječni spokoj i mir*. No, zatim smo i u ovom iskazu pročitali epigramatsku oštricu i odlučili smo ostati kod prijevoda *sveo nas na vječni spokoj i mir*. Čitajući u tome ironiju, suprotnu poruku: Gradonigov spokoj i mir Krčanima je značio smanjivanje, snižavanje, redukciju sebstva. Gradonigo je bio namjesnik neke druge vlasti, nije bio dobrodošao!

ZAKLJUČAK

Ovako čitan, cijeli natpis postaje metafora, maniristička igra. U tom se smislu oslanjamo na Grassija: "Govorničko umijeće stvara patetičan okvir unutar kojeg vlada napetost, tako da riječi, pitanja koja se obrađuju, radnje o kojima se raspravlja, tek ovdje stječu svoje emocionalno značenje. Patetična riječ djeluje svojom neposrednošću jer pobuđuje život u okviru neposredno kazujućih znakova te jedino tako može izazvati ili ublažiti strasti. Kao strastvenom, a ne isključivo racionalnom biću, čovjeku je potrebna patetična riječ. Prema tim pretpostavkama, semantički slikovit, metaforički jezik – koji je kao izvoran u stvari pretpostavka racionalnog – demitizacijom postaje pustim izrazom igre, duhovitog zabavnog

vica, literarnog manirizma, svjedočanstvom iracionalnog i apsurdnog. Snaga mašte svedena je na izraz iracionalnog svijeta, na čisto 'semantički' izričaj neznanstvenog mišljenja; a tamo gdje postaje izrazom pretjeranog literarnog izraza, doima se popu formulacije 'manirističkog apsurdna.'" (Grassi, 1981: 61). Dakle, čitamo li ovaj natpis u kontekstu vremena u kojem je napisan, trebali bismo ga pojmiti kao iracionalan prostor produhovljenosti ili, suvremeno, kao nadrealističku dimenziju. Kao prikriveni razdor manirističke Ljepote koja je profinjena, obrazovana i kozmopolitska i koja jedino kao takva može razumijeti oštroumlje i metaforu koje zahtijevaju hitar, dovitljiv, kreativan um koji će, upravo zahvaljujući lakoći i domišljatosti umjeti vidjeti spone koje 'običnom' oku ostaju nevidljive.

LITERATURA

Mihovil B o l o n i ć – I. Ž i c R o k o v, *Otok Krk kroz vjekove*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1977.

Marijan B r a d a n o v i ć, *Šesterostrano krunište javne vodospreme u gradu Krku*, Uprava za zaštitu kulturne i prirodne baštine, Rijeka, prosinac 1997, str. 1, 5, 7, 8.

E. R. C u r t i u s, *Europska književnost i latinsko srednjovjekovlje*, Naprijed, Zagreb, 1998.

Nikica K o l u m b i ć, *Hrvatska književnost od humanizma do manirizma*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1980.

Umberto E c o, *Povijest Ljepote*, HENAcOm, Zagreb, 2004.

E. H. G o m b r i c h, *Povijest umjetnosti*, Golden marketing, Zagreb, 1999.

E. G r a s s i, *Moć mašte*, Školska knjiga, Zagreb, 1981.

S. J e ž i ć – G. K r k l e c, *Antologija svjetske lirike*, Kultura, Zagreb, 1956.

G. M i o t, *Il mio primo dizionario*, Giunti Marzocco, 1986.

SIX SIXTHS OF MANNERISM

SUMMARY

The paper deals with a stylistic analysis of epigraphic inscriptions in the town of Krk which begins with a text written on a wall in the main square. All the known inscriptions are analysed regardless of the language and the alphabet in which they are written. There is a belief that it will be possible to understand the life in town, relationships among people, political and religious circumstances in certain periods just through language.

I believe it will be possible because the analysis has been done through the language which is always looking at the human being in a dialectical way, which means that language reveals human thoughts and human work.

KEY WORDS: *Krk, mannerism, periphrasis, well*

